Rekenkamer Rivierenland

Ruim baan voor alle kiezers

Onderzoek naar de toegankelijkheid van de stemlokalen in

Culemborg op 29 oktober 2025

Januari 2026

Onderzoek naar de toegankelijkheid van stembureaus in Culemborg op 29 oktober 2025

1 Aanleiding

Op 29 oktober vonden er verkiezingen voor de Tweede Kamer plaats. Medio 2025 organiseerde de Vereniging van Rekenkamers (VvR) een webinar over een onderzoek naar de toegankelijkheid van stembureaus voor kiezers met een lichamelijke beperking.
De Rekenkamer Rivierenland (verder de rekenkamer) heeft naar aanleiding van dat webinar besloten om een dergelijk onderzoek in één van de gemeenten in Rivierenland te houden. Vergelijkbare onderzoeken van de Rekenkamer Utrecht uit 2019 en de Rekenkamercommissie van IJsselstein uit 2023 waren hierbij de voorbeelden die bij de voorbereiding gebruikt zijn.

In de Kieswet is geregeld dat alle stemlokalen toegankelijk moeten zijn voor mensen met een lichamelijke beperking. De ligging in de gemeente en de inrichting van het stemlokaal moeten dusdanig zijn dat kiezers die lichamelijk beperkt zijn desondanks zelfstandig kunnen stemmen. Als een stemlocatie niet aan die voorwaarden voldoet en ook niet geschikt gemaakt kan worden, dan moet het college van b en w de gemeenteraad hierover met een duidelijke uitleg informeren.[1]
In de vergadering van de Rekenkamer Rivierenland van 18 september 2025 is besloten om een dergelijk onderzoek op 29 oktober te organiseren in de gemeente Culemborg. In de vergadering van 2 oktober is de opzet van het onderzoek definitief vastgesteld. De gemeentesecretaris van Culemborg is hiervan op 7 oktober per mail op de hoogte gesteld. Ondanks de late aankondiging hebben zowel de gemeentesecretaris als de ambtenaren die belast zijn met het organiseren van de verkiezingen enthousiast en prettig meegewerkt.

2 Vraagstelling

De centrale onderzoeksvraag in dit onderzoek luidt als volgt:

Voldoet de gemeente Culemborg aan de eisen in de Kieswet, zodat de inwoners met een lichamelijke beperking zelfstandig hun stem uit kunnen brengen?

Deze centrale vraag wordt beantwoord aan de hand van de drie volgende deelvragen:

1. Waren de stemlokalen in Culemborg zo ingericht dat deze voldeden aan de eisen van de Kieswet?
2. Verstrekte de gemeente Culemborg voldoende en juiste informatie over de toegankelijkheid van stemlokalen voor inwoners met een lichamelijke beperking?
3. Heeft het college de gemeenteraad voldoende en juist geïnformeerd over de toegankelijkheid van stemlokalen voor inwoners met een lichamelijke beperking?

Onderzoeksdoel en afbakening van het onderzoek

De rekenkamer wil de gemeenteraad via dit onderzoek informeren over de toegankelijkheid van de stemlokalen in Culemborg voor mensen met een lichamelijke beperking. Met de geconstateerde feiten en inzichten wil de rekenkamer de gemeente adviseren op welke manier de organisatie van de verkiezingen zo nodig en waar mogelijk te verbeteren valt.

[1] Kieswet, artikelen J 4 lid 2 en J 4 lid 3

Ook wil de rekenkamer de gemeenteraad wijzen op de rol die de raad heeft bij het organiseren van verkiezingen.

Aangezien de Kieswet alleen eisen stelt aan toegankelijkheid voor mensen met een lichamelijke beperking, heeft het onderzoek zich beperkt tot dit onderwerp. Onder een lichamelijke beperking wordt in dit onderzoek verstaan een beperking van het bewegingsapparaat en/of een visuele beperking.

Het onderzoek is verricht door alle zeventien stemlokalen in Culemborg te bezoeken en aan de hand van een checklist, die ontwikkeld is door de Rekenkamer Utrecht, te controleren hoe de toegankelijkheid is ervaren op de dag van de verkiezingen. De checklist is als bijlage bij dit rapport gevoegd.

3 Aanpak

Twee leden van de rekenkamer hebben op 29 oktober 2025 tussen 10 en 16 uur alle 17 stemlokalen in Culemborg bezocht. Voor deze tijd was gekozen om de piekuren in de stemlokalen te vermijden. De site https://waarismijnstemlokaal.nl/s/Culemborg werd gebruikt om de route door Culemborg te bepalen. In de locaties De Salaamander en BonVie waren twee stemlokalen ingericht, zodat er 15 locaties zijn bezocht.

De rekenkamer heeft zoals eerder gemeld de checklist van de Rekenkamer Utrecht gebruikt. Deze checklist is in 2019 ontwikkeld en in 2023 aangepast. De checklist is gebaseerd op criteria die in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) zijn ontwikkeld door PBTconsult BV.[2]

In de praktijk komt het vaak voor dat stemlocaties niet aan alle toegankelijkheidscriteria voldoen. Een gemeente heeft dan de volgende keuzes:

- met tijdelijke maatregelen (alleen op de verkiezingsdag) een locatie toegankelijk maken;
- door definitieve maatregelen een locatie toegankelijk maken;
- door een combinatie van tijdelijke en definitieve maatregelen een locatie toegankelijk maken;
- een andere locatie zoeken;

[2] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brochures/2020/09/30/criteria-integrale-toegankelijkheid-stembureaus

- geen of beperkte maatregelen treffen (in dat geval treedt het “pas toe of leg uit principe” in werking).[3]

De toegankelijkheidscriteria vallen in drie blokken te onderscheiden:

- Bereikbaarheid: kiezers kunnen zelfstandig via de openbare weg bij het stemlokaal komen. Voorwaarde daarbij is een duidelijke bewegwijzering, de aanwezigheid van een gehandicaptenparkeerplaats en een obstakelvrije route van de openbare weg naar het gebouw waar het stemlokaal gevestigd is.
- Betreedbaarheid: kiezers kunnen zelfstandig het stemlokaal betreden. Belangrijk daarbij is de toegang via de buitendeur voor mensen in een rolstoel, een scootmobiel of een rollator. Verder de afwezigheid van hoge drempels en de aanwezigheid van geschikte hellingbanen en geleidelijnen.
- Bruikbaarheid: kiezers kunnen zelfstandig het stemlokaal gebruiken. Er moet voldoende ruimte zijn om te draaien voor rolstoelen en dergelijke, er moet een stemtafel op zithoogte aanwezig zijn en voorzieningen voor slechtzienden, zoals een leesloep en een kandidatenlijst met een groter lettertype.

Voorafgaand aan het bezoek aan de stemlokalen is de website van de gemeente geraadpleegd. Via een link werd de website *‘waar is mijn stemlokaal’* gevonden en geraadpleegd. Op die site werd bij alle stemlokalen vermeld dat deze rolstoeltoegankelijk waren. Uit de site bleek niet of er een invalidentoilet bij het stemlokaal aanwezig was. Ook bij het symbool van de luidspreker stond een vraagteken. Dit symbool geeft aan of een ruimte akoestisch geschikt is voor slechthorenden. Volgens de Kieswet moet ook op de stempas of in een bijlage die met de stempas meegestuurd wordt, vermeld worden op welke locatie gestemd kan worden en of dit stemlokaal toegankelijk is voor mensen met een lichamelijke beperking of niet.

Aan de gemeenteraad moet worden meegedeeld als een stemlokaal niet toegankelijk is voor mensen met een lichamelijke beperking. Hierbij moet duidelijk gemaakt worden waarom dit niet kan en waarom het toch als stemlokaal is aangewezen.

Na afloop van het onderzoek is er contact gezocht met de Adviesraad Sociaal Domein *Inclusief* Culemborg. Er is gesproken met de heren C. Romijn (voorzitter van de ASD*I)* en de heer Th. Eerkens (voorzitter van de werkgroep Toegankelijkheid). De heer Romijn was tevens één van de voorzitters van Stemlokaal 12 Buurtcentrum Bolderburen.

4 Bevindingen

De bevindingen worden per stembureau weergegeven. Hierbij wordt dezelfde nummering aangehouden als op de website *‘waar is mijn stemlokaal’*. De voorzitters van de stemlokalen waren door de ambtelijke organisatie goed geïnformeerd over het onderzoek. De ontvangst was overal hartelijk en er werd bereidwillig meegedacht over de verschillende vragen die gesteld werden. Het onderzoek begon bij Sporthal Interweij, enerzijds om zo goed te kunnen parkeren en anderzijds om zo een route door de stad te kunnen opstellen. Het onderzoek begon met een bespreking over de te volgen werkwijze. De beheerder van de sporthal stelde daarvoor een ruimte beschikbaar.

4a Bereikbaarheid

[3] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brochures/2020/09/30/criteria-integrale-toegankelijkheid-stembureaus, blz. 6

Het uitgangspunt hierbij is dat mensen met een lichamelijke beperking zelfstandig bij de ingang van het stembureau kunnen komen. In het onderzoek zijn de volgende aandachtspunten bekeken:

1. De leesbaarheid en de herkenbaarheid van de aanduidingen van het stemlokaal in de openbare ruimte.
2. De aanwezigheid van parkeergelegenheid en dan in het bijzonder de parkeergelegenheid voor mensen met een Gehandicaptenparkeerkaart.
3. De aanwezigheid van eventuele obstakels op de route naar of in de directe omgeving van het stemlokaal.

Ad 1 Bij alle stemlokalen was een banier aanwezig waarop met duidelijke letters het woord 'STEMBUREAU' stond aangegeven. Een aantal stemlokalen was desondanks moeilijk vindbaar voor mensen die niet precies de weg weten in Culemborg. Dit gold voor:

- Stemlokaal 10 Schoolgebouw Schoolhof West 1
- Stemlokaal 14 en 15 BonVie
- Stemlokaal 16 Oranje Nassau, locatie Molenzicht

De banieren werden op de dag van de verkiezingen in de ochtend door de leden van het stembureau buiten neergezet. Bij twee stemlocaties was dat zo dicht bij de deur dat deze vanaf de openbare weg niet zichtbaar waren.

Ad 2 Bij de volgende stemlokalen was een invalideparkeerplaats aanwezig binnen 100 meter van het stemlokaal:
Stemlokaal 1 Stadskantoor
Stemlokaal 3 Zorgcentrum Beatrix
Stemlokaal 7 Sporthal Interweij
Stemlokaal 8 Clubhuis Hockey (tijdens het bezoek stond er een auto met een Gehandicaptenparkeerkaart op de parkeerplek)
Stemlokaal 11 Perron Lanxmeer
Stemlokaal 17 Santé Isabelle (tijdens het bezoek stonden er auto's met een Gehandicaptenparkeerkaart op de twee parkeerplekken, niet van bezoekers aan het stemlokaal)

Speciaal voor op de verkiezingsdag aangebrachte parkeergelegenheid bij de stemlocatie.
Speciaal voor op de verkiezingsdag aangebrachte parkeergelegenheid bij de stemlocatie

Bij de overige stemlokalen waren geen aparte parkeerplaatsen voor bezoekers met een Gehandicaptenparkeerkaart. Bij de meeste waren voldoende lege plekken, maar bij Salaamander waren tijdens het bezoek van het team van de Rekenkamer alle parkeerplekken bezet.

Ad 3. Om problemen voor wandelaars met een wandelstok te voorkomen, mogen de openingen in een rooster maximaal 2 bij 2 centimeter zijn.

Goede schoonloopmat
Maaswijdte van het rooster is > 20mm, levert gevaar op (o.a. wandelstokken steken er doorheen).
Rubberringenmat, wandelstokken blijven erin hangen.
Goede schoonloopmat.

Meerdere stemlokalen kenden een rooster voor de deur met openingen van 3 bij 3 centimeter. Dit was bij enkele scholen het geval en bij Sporthal Interweij.

De drempels voldeden alle aan de normen en ook de deuren waren open, gingen automatisch open of waren gemakkelijk te openen. Bij Stemlokaal 12 Buurtcentrum Bolderburen was het stemlokaal niet met een scootmobiel te betreden. Daar werd de schuifpui geopend door de voorzitter van het stembureau, zodat de kiezer alsnog naar binnen kon.

4b Betreedbaarheid

Bij één stemlokaal was een aparte wijze van binnenkomen en vertrekken.
Stemlokaal 3 Zorgcentrum Beatrix. In dit zorgcentrum is het stembureau achterin de ontmoetingsruimte gesitueerd. De aanduiding 'STEMLOKAAL' was bevestigd aan de stok om de stembiljetten in de stembus aan te stampen en daardoor niet goed zichtbaar. Het team van de rekenkamer dat het onderzoek deed, had daardoor enige moeite om het stembureau te vinden. Dit kwam ook omdat het bezoek tijdens de druk bezochte lunch plaatsvond. Bij de ingang was aangegeven dat de automatische buitendeur pas openging als de eveneens automatische binnendeur gesloten was. Dit vanwege de aanwezigheid van bewoners met dementie. De kiezers kregen van de leden van het stembureau de code waarmee de binnendeur kon worden geopend om het pand te verlaten.

Twee stemlokalen kenden een ingang met problemen voor mensen met een beperking, namelijk de stemlokalen 11 en 12.
Stemlokaal 11 Perron Lanxmeer. Het stemlokaal is gevestigd bij de fietsenstalling van het station en is daarom zeer geschikt voor kiezers die per trein Culemborg verlaten op de verkiezingsdag. Er is een oprit aanwezig voor fietsers, maar deze oprit is 6 meter lang en kent een hellingshoek van 13% Ter vergelijking de gemiddelde stijging van de Alpe d' Huez is 8%. Dit stemlokaal is derhalve niet geschikt voor mensen met een rolstoel of rollator. Van de heer Eerkens van de werkgroep Toegankelijkheid van de ASDI werd vernomen dat een goede elektrische rolstoel de helling wel kan nemen.
Stemlokaal 12 Buurtcentrum Bolderburen. De ingang is niet geschikt voor rolstoelen en scootmobielen. Dat probleem werd op 29 oktober 2025 opgelost door de schuifpui te openen in die gevallen. De verkiezingsdag was bewolkt, maar het weer was redelijk met een temperatuur van 12 graden. Als het op 18 maart aanzienlijk kouder is, is het de vraag of de noodoplossing van het openen van de schuifpui in het stemlokaal aantrekkelijk is, daarbij is niet aan de voorwaarde voldaan dat een kiezer het stemlokaal zelfstandig moet kunnen betreden.

4c Bruikbaarheid

Het hoofdcriterium hierbij is dat kiezers zelfstandig kunnen stemmen. Hierbij is gekeken naar de volgende zaken:

1. De opstelruimte en manoeuvreerruimte bij de stemtafel, de stemhokjes en de stembus.
2. De inrichting van het stemhokje met de lage stemtafel.
3. De aanwezigheid van stoelen, ook een aantal met armleuningen.
4. De aanwezigheid van een leesloep.
5. De aanwezigheid van een invalidentoilet.

Ad 1 De opstelruimte en manoeuvreerruimte bij de stemtafel, de stemhokjes en de stembus was in alle stemlokalen in orde.

Ad 2 De inrichting van het stemhokje met de lage stemtafel was in alle stemlokalen in orde.

Ad 3 In meerdere stemlokalen ontbraken stoelen. In één van de stemlokalen stond wel een stapel met stoelen. Deze werden neergezet nadat het team van de rekenkamer daar een opmerking over had gemaakt.

Ad 4 In alle stemlokalen lag duidelijk zichtbaar een leesloep.

Ad 5 Niet alle stemlokalen hadden in de onmiddellijke nabijheid een invalidentoilet. Een toilet is niet wettelijk vereist bij een stemlocatie. Op de website 'waarismijnstembureau.nl' staat een symbool van een invalidentoilet bij de stemlokalen vermeld. In Culemborg was op 29 oktober bij alle stemlokalen een vraagteken geplaatst bij dat symbool. In de meeste locaties was een invalidetoilet aanwezig, in de stemlokalen in het Rode Kruisgebouw en Perron Lanxmeer was een gewoon toilet aanwezig. In stemlokaal 17 Santé Isabelle was wel een invalidentoilet aanwezig, maar dat was niet bereikbaar omdat de stemhokjes daarvoor waren opgebouwd.

5 Informatievoorziening aan de kiezers

Bij de informatievoorziening aan de kiezers zijn de hoofdcriteria:

1. Op de website van de gemeente moet vermeld zijn welke stemlokalen voldoen aan de hiervoor beschreven toegankelijkheidscriteria.
2. Op de stempas of in een bijlage bij de stempas moet vermeld zijn op welke locaties gestemd kan worden en/of dit stemlokaal toegankelijk is voor mensen met een fysieke beperking.

Ad 1. Op de website van de gemeente staat dat alle stemlokalen toegankelijk zijn voor rolstoelen en rollators. Hiervoor is aangegeven dat dat naar het oordeel van de Rekenkamer dit niet het geval is voor Stemlokaal 11 Perron Lanxmeer en in mindere mate voor Stemlokaal 12 Buurtcentrum Bolderburen.
De website 'waarismijnstembureau.nl' is slechts zeer gedeeltelijk ingevuld. Aan de rechterzijde van de kaart van Culemborg met daarop de 17 stemlokalen staan drie symbolen. Het symbool met een rolstoel heeft bij ieder stembureau een groen vinkje, de luidspreker (symbool voor akoestiek geschikt voor slechthorenden) en het symbool voor invalidentoilet kent voor alle stemlokalen een rood vraagteken. Aan de linkerzijde staan 12 verschillende omschrijvingen waarbij niets is ingevuld. Op de website van de gemeente staat dat in het Stadhuis en in het Stadskantoor kandidatenlijsten in braille aanwezig zijn, maar op de website 'waarismijnstembureau.nl' is dit niet terug te vinden.
Ad 2. Op de achterzijde van de kandidatenlijst, die huis-aan-huis verspreid wordt, is een overzicht van de stemlokalen opgenomen. Daar staat ook bij of een stemlokaal toegankelijk is voor mensen met een lichamelijke beperking.

6 Organisatie en evaluatie van de verkiezingen

Binnen de gemeente Culemborg is mevrouw Fatima Azahaf projectleider Verkiezingen Culemborg, die de organisatie van de verkiezing als haar taak heeft. Zij werkt bij de afdeling ??? en wordt bijgestaan door collega Bianca ??? van de afdeling ??? onder verantwoordelijkheid van haar leidinggevende Esther ???. Het verkiezingsteam werkt samen met collega's van Communicatie, Buitendienst, Burgerzaken, Klant Contact Centrum (KCC) en Facilitair. Het verkiezingsteam bepaalt de plaats van de stemlokalen, mede op basis van de locaties bij eerdere verkiezingen. Ook zorgen zij ervoor dat alle materialen tijdig beschikbaar zijn, werven de stembureaumedewerkers en de tellers en zorgen dat deze de juiste instructies ontvangen. Een paar dagen voor de verkiezingen zorgen medewerkers van de Buitendienst ervoor dat op alle locaties de juiste spullen worden geleverd. Bij de keuze van de locaties probeert de gemeente

een goede spreiding over de gemeente te bereiken. Er werd voor de verkiezingen van 29 oktober aangenomen dat alle locaties toegankelijk waren voor mensen met een fysieke beperking.
De inrichting van het stembureau is gedelegeerd aan de voorzitter van het stembureau. Er is een plattegrond beschikbaar met de gewenste indeling van het lokaal. De voorzitter is verantwoordelijk voor het inrichten van het lokaal en beoordeelt of dit in de praktijk werkbaar is. Indien de doorlooproute of het stemgeheim niet gewaarborgd kan worden, mag het lokaal na overleg met het Team Verkiezingen worden aangepast. De Buitendienst verzorgt de plaatsing van aanduidingen, zoals de vlag en de bewegwijzering buiten.
De actielijst 'Een toegankelijk stemlokaal voor alle kiezers' van de Kiesraad wordt met alle voorzitters voor de verkiezingen doorgenomen. Voor de verkiezingen van 18 maart wordt deze actielijst geprint toegevoegd aan de documenten die worden meegegeven naar de stemlocaties.

Kiesraad

Een toegankelijk stemlokaal voor alle kiezers

Deze actielijst helpt u als stembureaulid op weg. Zorg dat u onderstaande vragen met 'ja' kunt beantwoorden. Lukt dit niet? Vraag dan de verkiezingsorganisatie of de gebouwbeheerder om hulp.

Van buiten naar binnen

Loop zelf de route van buiten tot in de ruimte van het stemlokaal.

1. Is de wegwijzer 'stemlokaal' of 'stembureau' buiten duidelijk zichtbaar?
2. Is de route vrij van obstakels? Ga na of kiezers met een rolstoel of een visuele beperking het stemlokaal ongehinderd kunnen bereiken.
3. Zijn de tijdelijke hellingbanen stevig vastgezet?
4. Is de deur eenvoudig te openen? Zo nee, zet de deur dan alvast open of haal de deurdranger los.

In het stemlokaal

Loop zelf de route die kiezers moeten volgen om hun stem uit te brengen. Bedenk waar wachtende kiezers zich kunnen opstellen, ook kiezers met bijvoorbeeld een rolstoel, scootmobiel of rollator.

5. Is de vloerbedekking zo neergelegd dat kiezers niet kunnen struikelen?
6. Staan er stoelen klaar voor wachtende kiezers? Zorg dat minimaal één op de vijf stoelen een armleuning heeft.
7. Heeft minimaal één stemhokje een verlaagde schrijfplank?
8. Is er vóór de tafel van het stembureau minimaal 1,20 meter vrije ruimte?
9. Is de vergrote kandidatenlijst duidelijk zichtbaar opgehangen?

Op de tafel

Controleer de tafel van het stembureau.

10. Is er een loep en verlichting aanwezig? Zorg dat de loep een lichtfunctie heeft of plaats een losse leeslamp.
11. Ligt de loep duidelijk zichtbaar op de tafel?

Bedankt voor uw bijdrage aan toegankelijke verkiezingen!

Duidelijke informatie voor alle kiezers

Stemmen is geen alledaagse bezigheid. Als stembureaulid kunt u kiezers op weg helpen met duidelijke informatie.
→ Sommige kiezers hebben een zichtbare of onzichtbare beperking. Wees geduldig en begripvol. Maak contact met de kiezer. Communiceer duidelijk en vraag of ze alle informatie begrepen hebben.
→ Spreek met alle stembureauleden af wie wat doet om te zorgen voor een toegankelijk stemlokaal.

Deze actielijst is ontwikkeld door de Kiesraad in het kader van het actieplan toegankelijk stemmen.
Informatiepunt Verkiezingen: informatiepunt@kiesraad.nl - 070 426 73 29

7 Informatievoorziening aan de gemeenteraad

Omdat de ambtelijke organisatie van mening was dat alle stemlokalen aan de wettelijk vereisten voldeden, was er geen reden om het college erop te wijzen dat de gemeenteraad geïnformeerd moest worden conform de Kieswet artikel artikelen J 4 lid 2 en J 4 lid 3.

8 Aandachtspunten voor 18 maart en later

1 Zorg voor duidelijke aanduidingen op de openbare weg naar de stemlokalen.
2 Zorg voor voldoende parkeerplaatsen voor mensen met een Gehandicaptenparkeerkaart.
3 Controleer de matten en de roosters bij de ingang.
4 Zorg voor voldoende stoelen in de stemlokalen, waarvan 1 op de 5 met leuningen..
5 Vul de gegevens op de website 'Waar is mijn stemlokaal' zo volledig mogelijk in.
6 Informeer de gemeenteraad dat Stemlokaal 11 Perron Lanxmeer niet voldoet voor kiezers met een lichamelijke beperking, maar dat een stembureau in de onmiddellijke nabijheid gewenst is. Overweeg daar een mobiel stembureau te plaatsen.